

Natuurklanken

april - mei - juni 2023 nummer 2

KNNV
vereniging voor veldbiologie

Epe-Heerde

Adressen

Bestuur

Voorzitter: Vacature
Secretaris: Yvonne Zeegers
secretaris@epe-heerde.knnv.nl
Penningmeester: Ron Roovers
penningmeester@epe-heerde.knnv.nl
Wrnd. voorzitter/algemeen lid: Wim Oosterloo
(contactpersoon natuurbescherming)

Algemeen lid: Angela Dezijn
Algemeen lid: Harry Rijken

Ledenadministratie

Yvonne Zeegers
ledenadministratie@epe-heerde.knnv.nl

Website

landelijk: www.knnv.nl
afdeling: epe-heerde.knnv.nl
Webmaster: Herman Snoek
info@epe-heerde.knnv.nl

Social media

Twitter: @KNNVEpeHeerde

Contactpersoon werkgroepen

Planten: Egbert de Boer

Paddenstoelen: Herman Snoek

Insecten: Gerard Plat

Geologie en Landschap: Tjada Amsterdam
Mossen: Mariet van Gelder

Vogels: zie website epe-heerde.knnv.nl
Zoogdieren: Frans Bosch

Natuurpadcommissie

Tjada Amsterdam, Margriet Maan

Tuinambassadeur

(Elly ter Stege): Vacature

Overleden

Hendrik Jan Roebers
Nico Hammer

Colofon

Wat doen wij

KNNV Epe-Heerde is een actieve vereniging. Naast ontspanning doen we inventarisaties van flora en fauna, gegevens die de landelijke databanken voorzien van nuttige informatie in ons werkgebied. Op het gebied van natuurbescherming houden we de ontwikkelingen in de regio bij en geven we advies en commentaar in het belang van de natuur.

Over Natuurklanken

Natuurklanken is het afdelingsblad van de Koninklijke Ned. Natuurhistorische Vereniging (KNNV), vereniging voor veldbiologie, afdeling Epe-Heerde. Het wordt verspreid onder de leden en verschijnt vier maal per jaar.

Coördinatie bezorging

Lita Keuskamp

Redactie en digitale kopij

Lita Keuskamp, Joke van Litsenburg, Herwin Looman
Kopij naar: redactie.knnv.eh@outlook.com
Sluitingsdatum kopij volgende Natuurklanken:
1 juni 2023.
Foto's graag in hoge resolutie en apart aanleveren.

Contributie en lidmaatschap

Leden € 30,- per jaar
Huisgenootleden € 12,50 per jaar
Leden van andere KNNV afdelingen € 10,- per jaar
Contributie betalingen steeds vóór 1 maart naar:
Rabobank IBAN: NL69RABO0101.219.865 t.n.v.
penningmeester KNNV afd. Epe-Heerde, Weteringdijk
47, 8166 KS Emst
Indien u het lidmaatschap wilt beëindigen dan dient dit schriftelijk te gebeuren (via ledenadm.) vóór 1 november voorafgaand aan het nieuwe lidmaatschapsjaar.

Hierbij zou ik iedereen willen bedanken voor het hartverwarmend medeleven bij het overlijden van
Hendrik Jan Roebers

Cintia Wedemeijer

Inhoud

Stuurpraat	4
Verslag Algemene Ledenvergadering	5
Voorlopig programma plantenwerkgroep	8
1000-soorten dagen 2023	9
Reeën	10
Gevlekte witsnuitlibel	10
Op de knieën voor	12
Ringmussen	13
Bijvangst	14
Blauwe reiger en Grote zilverreiger	14
Roodpootschildwants	15
Zoeken eitjes Sleedoornpage	16
Nieuwjaarsreceptie 2023	17
Gewone oprolpissebed met Iridovirus	18
Aandacht voor nieuw project van Sovon	18
Bijzondere ontmoetingen met Snippen	20
Zoek de verschillen	24
Verslag werkdag Woesterberg op 25 februari	24
Wandelen bij het Mosterdveen e.o.	26
Grote zilverreiger - een boeiende reiger!	29
Oplossing "Zoek de verschillen"	33
Onleesbaar geheimschrift?	34

Foto voorpagina

Ree (*Capriolus capriolus*).
Moeder en dochter op de Westeindseheide.
Foto Henk van Woerden

Foto achterpagina

Werkdag Woesterberg, 25 februari
Foto Herman Snoek

Stuurpraat

Beste leden,

Deze keer een 'stuurpraat' van een kersvers bestuurslid. Ik heb inmiddels een beetje zicht op hoeveel werk er door de bestuursleden wordt verzet. Dat gaf mij het idee dat ik nu alvast wat bij kan dragen door deze keer het stukje voor stuurpraat te schrijven. En dat lijkt me ook een mooie gelegenheid om m'n eerste ervaringen met jullie te delen.

Laat ik eerst eens vertellen hoe ik zo bij de KNNV Epe-Heerde verzeild ben geraakt. Samen met mijn vrouw Maud zijn we in april 2022 naar Epe verhuisd, na 35 jaar aan de andere kant van de Veluwe in Lunteren gewoond te hebben. Nu wij (bijna) de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt en de kinderen het huis uit zijn, hebben we goed nagedacht hoe we in de volgende fase van ons leven willen leven en wonen. Daarbij past een mooie plek in de natuur, waar we ons al lang mee verbonden voelen. Die plek vonden we in Epe aan de Dijkhuizenzandweg. Daar zijn we omgeven door natuur, deels hoge enk, deels beekdal en elzenbroekbosjes. En rondom fantastisch uitzicht! Ik ben daar flink aan het werk om de natuur verder te ontwikkelen (voorheen was het agrarisch land) en we genieten nu al volop van de flora en fauna om ons heen. We hebben onze percelen opengesteld voor wandelaars en die genieten er net zo van als wij. En ook reeën, edelherten, dassen, vossen, hazen, mollen en vele vogels en insecten voelen zich er prima thuis.

De grotere zoogdieren en vogels herkennen lukt nog wel, maar om alle kruiden, grassen, paddenstoelen, insecten enz. te herkennen ... daar hebben we nog een flinke weg te gaan. Gelukkig kwamen we al snel op het spoor van KNNV Epe-Heerde. Laat ik om te beginnen zeggen dat wij zwaar onder de indruk zijn van hoeveel kennis en inzet er is om de natuur in al haar facetten te doorgronden en te inventariseren! Maud en ik hebben ons (om te beginnen) aangesloten bij de plantenwerkgroep. En ook "Wandelen met Wim" bevalt ons heel goed. Daarnaast hebben we ondertussen een aantal lezingen, de werkgroepenavond en de ledenvergadering bijgewoond. En we lezen Natuurklanken met veel interesse en bewondering; wat een prachtig blad is dat! Zo wordt het beeld van KNNV Epe-Heerde steeds completer.

Wat ik ook zeker even wil vermelden, is dat ik (en ik mag vast ook spreken voor Maud) me van begin af aan heel welkom heb gevoeld. Werkelijk iedereen is bereid om mij (ons) ook in te wijden in al het moois dat de natuur te bieden heeft. En zo zijn mijn (onze) ogen al een heel stukje verder open gegaan en leer ik iedere keer wat bij. Kortom, deze mooie vereniging moet zeker blijven! En daar wil ik graag mijn steentje aan bijdragen. Graag tot ziens op één van de vele activiteiten!

Harry Rijken, kersverse Epenaar en bestuurslid

Eperholt-Ossenstal, infiltratiebekkens Vitens (wandeling met Wim 6 dec. 2022) Foto Harry Rijken

Verslag Algemene Ledenvergadering

Verslag Algemene Ledenvergadering KNNV Epe-Heerde op 17 februari 2023 in de Regenboogkerk te Epe.

Aanwezig: 27 leden, inclusief het bestuur

Bestuur: Wim Oosterloo - waarnemend voorzitter/algemeen bestuurslid, Ron Roovers - penningmeester, Yvonne Zeegers - secretaris

Afwezig met kennisgeving: M. Messie, G. Luehof, D. Woutersen, H. Verstraaten

1. Opening

De voorzitter opent de vergadering om 20.00 uur en heet een ieder welkom.

Na 3 jaar kan er weer fysiek worden vergaderd. Vanaf maart 2022 zijn de diverse activiteiten opgestart. De bestuursproblemen in oktober zijn snel opgelost.

2. Notulen Algemene Ledenvergadering 17 februari 2022

Verslag in Natuurklanken 2022 – nummer 2. Geen opmerkingen. Verslag is goedgekeurd.

3. Bestuursverkiezing

Freddy Burgmans, voorzitter, na een termijn van 3 jaar niet herkiesbaar. Inmiddels afgetreden.

De functie van voorzitter is vacant.

Wim Oosterloo heeft zich bereid verklaard om tussentijds als waarnemend voorzitter op te treden.

De vergadering heeft zich hiermee akkoord verklaard.

Yvonne Zeegers, secretaris, is aftredend en herkiesbaar. De vergadering heeft zich akkoord verklaard met deze herbenoeming.

Angela Dezijn en Harry Rijken worden voorgedragen als Algemeen Bestuurslid. Beiden geven een korte introductie. De vergadering heeft zich akkoord verklaard met deze benoemingen.

4. Algemene Mededelingen

WBTR – Wet Bestuur en toezicht rechtspersoon. De WBTR is er om verenigingen en stichtingen te helpen en te beschermen tegen misstappen. Maar ook om de kwaliteit van het bestuur te verbeteren. Ook de KNNV is wettelijk verplicht het een en ander vast te leggen in de Statuten.

Eén van de artikelen betreft het aanstellen van een persoon die in geval van ontstentenis of belet van alle bestuurders, de bestuurstaken overneemt en binnen een maand een algemene ledenvergadering bijeenroept, ten einde in de vacatures te voorzien. Het bestuur vindt het raadzaam om nu al aan de vergadering te vragen wie zich hiervoor eventueel beschikbaar wil stellen. Met dank aan Herman Snoek die deze taak op zich wil nemen.

Over deze aanpassing van de statuten zal contact met het hoofdkantoor worden gezocht.

5. Jaarverslag 2022 – Natuurklanken 2023 - nummer 1

Verslag is goedgekeurd.

6. Financiën

- Verslag penningmeester

Ron Roovers geeft een toelichting op het overzicht Kasstroom 2022 – Verlies en Winst-overzicht 2022. Het positieve resultaat bedraagt € 900,00.

Extra inkomsten zijn ontvangen van inventarisatie terreinen Kroondomeinen – plantenwerkgroep, een gemeentelijke subsidie die Tjada Amsterdam heeft ontvangen voor het organiseren van de landschapswandeling op de Renderklippen, de organisatie van een cursus Obsidentify door Herman Snoek en het onderhoud van de Zwaluwwand – vogelwerkgroep.

Verder vraagt Ron aandacht voor de post nog te innen contributie van € 700.00.

Grote uitgaves zijn de lezingen. Sprekers vragen een behoorlijk tarief.

Ook de zaalhuur wordt steeds duurder. Verzoek is aan de werkgroepen te kijken naar voordelige mogelijkheden. Bankkosten bedragen € 200,00. Daar staat tegenover het ontvangen bedrag van de Raboclubkas-actie zijnde € 386,00.

Kosten van Natuurklanken zijn wat verhoogd, vanwege uitgaves met meer pagina's.

De vergadering spreekt zijn grote waardering uit naar de redactie voor het mooie verenigingsblad.

Aan de uitgavenkant 2 grote bedragen. Er is een bedrag gedoneerd aan de Schaapskudde op de Renderklippen en een bedrag aan de Heerder Historische Vereniging t.b.v. de stenencollectie van Wouter Ton.

De spaarrekening is ongewijzigd.

Het bedrag dat wij mochten ontvangen van het bedrijf Georg Fischer zal door Frans Bosch worden gebruikt voor de aanschaf van een wildcamera. Daarnaast zal een gedeelte van het Legaat Hilbrink gebruikt worden voor de uitgave van het rapport Vosbergen en het rapport over het project Korte Broek.

Wietske Jansen stelt voor om een gedeelte van dit legaat te gebruiken om een mooie lezing over insecten te organiseren.

- Verslag Kascommissie

De kascommissie, gevormd door Theo Tan, Peter Maas Geesteranus en Henk Dirkzwager, heeft de stukken gecontroleerd en goed bevonden. De kascommissie heeft daarbij de aantekening m.b.t. het innen van de contributie. Het dringende advies is om een mailing uit te zenden met het verzoek voor 31 maart te betalen. Uiteindelijk als de contributie in juni van dat jaar nog niet binnen is, kan uiterlijk in augustus tot royeren worden besloten. Dit is tijdig voor de telling voor de afdracht aan de landelijke vereniging, per september van dat jaar.

Het verslag zal op de website worden geplaatst.

Er is een document opgesteld. Decharge wordt verleend. Met dank aan de kascommissie.

- Begroting 2023

Een sluitende begroting is moeilijk te maken. Het hele jaar door zijn er aanpassingen.

De afdracht aan de KNNV Zeist wordt verhoogd, dit in verband met de inflatie. Tijdens de Vertegenwoordigende vergadering op 22 april zal het juiste bedrag worden vastgesteld.

Dit kan tot gevolg hebben dat ook het contributiebedrag voor de leden van KNNV Epe-Heerde verhoogd zal gaan worden.

Dank aan de Penningmeester.

- Benoeming nieuwe kascommissie

Voor 2023 zijn als kascommissie-leden aangemeld: Theo Tan, Henk Dirkzwager en Fokko Andringa.

7. Vertegenwoordigende Vergadering KNNV op zaterdag 22 april 2023

Ron Roovers doet verslag van de vergadering (via Zoom) van de Beleidsraad op 15 februari.

Er wordt uitgebreid stilgestaan bij een mogelijke naamswijziging. Er volgt een uitvoerige discussie.

Besloten wordt om naar alle leden een mail te zenden met daarbij gevoegd de agendabijlage 6 van de Beleidsraad: Procedure naamswijziging KNNV. Verzoek is aan de leden opmerkingen en suggesties te sturen naar de secretaris van KNNV Epe-Heerde. Deze zullen dan gebundeld doorgestuurd worden naar de voorzitter van de KNNV, vóór 4 maart 2023.

Het bestuur vraagt aan de vergadering wie er wil deelnemen aan deze VV.

Er zal een oproep om aan deze vergadering deel te nemen, aan alle leden worden gemaïld.

8. Bijstelling Meerjarenplan en goedkeuring Jaarplan 2023

Beide zijn terug te vinden op de site. Geen op- en/of aanmerkingen vanuit de vergadering.

Met dank aan Wim voor het opstellen.

Wim Oosterloo geeft aan dat het meerjarenplan gebaseerd is op het vorige meerjarenplan. Er staan voorstellen in om de werkgroepen te stimuleren om er mee aan de slag te gaan.

9. Jaarplannen werkgroepen

De jaarplannen 2023 van de werkgroepen zijn terug te vinden op de website.

10. Gezamenlijke activiteiten

- Woesterberg. Gerard Plat en Adrie Hottinga hebben in samenwerking met de gemeente Epe een werkdag Woesterberg voor wilde bijen op 25 februari georganiseerd. Ongeveer 20 mensen hebben zich aangemeld. Een mooi initiatief om met onze leden samen de handen uit de mouwen te steken.

- Lezingen. Suggesties voor onderwerpen zijn altijd zeer welkom.

- 1000-soortendagen 28 en 29 april 2023 – landgoed Tongeren. Het programma zal op de website worden gepubliceerd. Ook zal het in de volgende Natuurklanken worden meegenomen. De regels voor het landgoed Tongeren, opgesteld door mevrouw Charlotte Rauenhoff, zijn voor sommige werkgroepen een beperkende factor.

- Nacht van de nacht. In oktober 2023 tijdens de 'nacht van de nacht' zal Angela Dezijn een excursie organiseren.

11. Communicatie (Natuurklanken, website, Facebook)

De vergadering spreekt zijn grote waardering uit voor de website en voor Natuurklanken.

Verzoek van de redactie van Natuurklanken is om op tijd kopij in te leveren of anders aangeven dat er een artikel aankomt. Indien men niet weet hoe foto's aan te leveren, graag contact opnemen met de redactie.

Angela Dezijn gaat aan de gang met een Twitteraccount. Dit zal zeker de jongere leden aanspreken

Een goed initiatief om te laten zien aan geïnteresseerden die nog geen lid zijn, wat de KNNV als vereniging doet.

12. Rondvraag

- Bauke Terpstra: is verrast door de hoge opkomst.

Vraag aan Ron: kan je de leden verzoeken om minimaal een contributie te betalen, plus een eventuele vrijwillige bijdrage. Ron: dit is met automatische incasso niet mogelijk.

Bauke wijst op het geven van “natuurlessen op scholen”.

- Wietske Jansen en Menno Boomsluiters: Beide spreken hun dank uit aan het bestuur voor de wijze waarop zijn hun bestuurstaak de afgelopen tijd hebben uitgevoerd.
- Adrie Hottinga: Is er iets bekend van een nieuw te vormen IVN-afdeling Epe-Heerde-Hattem?

Yvonne: op dit moment is dit niet bekend.

- Peter Maas Geesteranus: Namens de KNNV Epe-Heerde zijn Peter en Adrie een traject voor subsidieaanvraag gestart. De KNNV-afdeling Epe-Heerde is al geruime tijd actief op het Landgoed Vosbergen. De subsidie wordt aangevraagd t.b.v. de realisatie van een uitgave over het landgoed Vosbergen.

Sinds 2018 zijn er diverse inventarisaties uitgevoerd van flora en fauna, waaronder de ‘KNNV 1000-soorten-dag’ en de ‘Broedvogel Monitoring’. De resultaten van deze activiteiten zijn in 2021 vastgelegd in een rapport, dat is aangevuld met een beschrijving van (de geschiedenis van) het Landgoed Vosbergen en van de daar aanwezige beken. In de periodieke landgoedwandelingen wordt aandacht besteed aan de flora en fauna op het landgoed. Naar aanleiding van nieuwe activiteiten ligt een hernieuwde uitgave van het rapport voor de hand, maar veel interessanter is het, om dit in de vorm te gieten van een voor het grotere publiek toegankelijke publicatie. Die beschrijving berust op drie voor het landgoed kenmerkende pijlers (in onderlinge samenhang):

- ◆ Historie, heden en toekomst van het landgoed en haar bewoners
- ◆ Flora en Fauna
- ◆ Bekenstelsel

In de beschrijving wordt een landgoedwandeling opgenomen, waarin naast een algemene beschrijving van het landgoed, aandacht wordt besteed aan de genoemde drie pijlers. De uitgave richt zich op mensen die geïnteresseerd zijn in het Landgoed Vosbergen: zoals de geschiedenis, inrichting en architectuur, flora en fauna, bekenstelsel en wandelen.

De uitgave wordt een aantrekkelijk, handzaam vormgegeven boekwerkje in kleurendruk, formaat A5. Bedoeld als lees- en naslagwerk, maar ook geschikt om mee naar buiten te nemen tijdens de wandeling.

Hopelijk is het boekje medio 2023 gerealiseerd.

13. Sluiting van de vergadering

Met dank aan alle aanwezigen wordt de vergadering om 21.30 uur gesloten.

14. Presentatie Vleermuizen

Na de pauze is het genieten van een boeiende en leerzame presentatie door Frans Bosch.

Mooie beelden van de activiteiten van vleermuizen in een vleermuiskelder in de Pelzerkamp.

Yvonne Zeegers, secretaris

Roode Hekmeer, Vierhouten (wandeling met Wim 7 febr.) Foto Ineke Buitenhuis

Voorlopig programma plantenwerkgroep

De plantenwerkgroep is deze zomer weer op maandagavond vanaf 19.00 uur in het veld. Belangstelling? Loop eens een avondje mee!

Datum:	Coörd.	Locatie	Start (19:00 uur)	Opmerking:
9/10-04		<i>Pasen (geen werkgroepavond)</i>		
Za 15/22-04		Samerrott (Duitsland)	Dagexcursie	Vooraf opgeven
Za 29-04		1000-soortendag	Anna's Hoeve 13.30 uur	Molenweg 80 Wissel
Ma 01-05	197-488	Heerde, Wezeweg	Bij tunneltje onder A50	
Ma 08-05	196-483	Epe, Zuuk Brakerweg	Zuid van fietstunneltje	
Ma 15-05	195-481	Emst, Emsterenk	Oost van rotonde Brinkerweg	Emst-noord
Ma 22-05	193-476	Hertenkamp – perceel 1-2	Einde Hertenkampsweg	
Ma 29-05		Hertenkamp – perceel 3-4	Einde Hertenkampsweg	
28/29-05		<i>Pinksteren (geen werkgroepavond)</i>		
Ma 29-05		Nader te bepalen		
Ma 05-06		Niersen, percelen Rode Beek	P. Niersenseweg, Niersen	Kroondomeinen
Ma 12-06	191-477	Niersen, Motketel, orchideeën	P. Elburgerweg, Niersen	Kroondomeinen
12 t/m 16-06		Kampweek Lauwersmeer		Vooraf opgeven
Ma 19-06	201-488	Heerde, Broekstraat/Kavelweg		
Wo 21/28-06	?	Determinatieavond		
Ma 26-06		Niersen, percelen Rode Beek	P. Niersenseweg, Niersen	Kroondomeinen
Ma 03-07	190-480	Gortel, Hanendorperweg		
Ma 10-07	191-480	Gortel/Emst, Hanendorperweg	P. Vliegden	
Ma 17-07	192-485	Tongeren	t.h.v. begin Koekenbergweg	
Ma 24-07	191-487	Tongeren → Elburg	t.h.v. Stenenkomweg	
Ma 31-07	195-476	Vaassen, Poelweg/Kanaalweg		
Za 05-08		Excursie Beerzerveld	I.s.m. insectenwerkgroep	
Ma 07-08	193-476	Hertenkamp – perceel 1-2	Einde Hertenkampsweg	
Ma 14-08		Hertenkamp – perceel 3-4	Einde Hertenkampsweg	
Ma 21-08	191-477	Niersen, percelen Rode Beek	P. Niersenseweg, Niersen	Kroondomeinen
Ma 28-08	188-485	Soerel	P. Wanninkhofweg	
Ma 04-09		Nader te bepalen		
Za 09/16-09	?	Dagexcursie	Rivierengebied? 10.00 uur	Dagexcursie
Ma 25-09		Nader te bepalen	19.30 uur	Determineren
Ma 30-10		Nader te bepalen	19.30 uur	Determineren
Ma 27-11		Nader te bepalen	19.30 uur	?
Za 00-12		Florondag	Nijmegen	
Wo/do 27/28-12		Eindejaarsplantenjacht		Waar?

Opmerkingen:

- Bij de meeste excursies ligt de nadruk op inventarisatie.
- Ook is er aandacht voor determinatie en naamgeving.
- Weet je het even niet? Vraag het!
- Neem altijd je loop en flora mee!

Voor belangstellenden van buiten de plantenwerkgroep is het verstandig van te voren even contact op te nemen, omdat het altijd mogelijk is dat er iets wordt gewijzigd.

Inlichtingen : Egbert de Boer, tel: 0578-572292, e-mail: edeboer008@planet.nl

1000-soortendagen 2023

Programma van de 1000-soortendagen op 28 en 29 april 2023.

Net zoals in 2016 zijn we zeer welkom op de Anna's Hoeve, bij Marcel en Karin Looman-Vermeer. Het is gelegen op Landgoed Tongeren, Molenweg 80, 8162 PG Epe. Zowel leden als niet-leden kunnen aan alle excursies gratis deelnemen.

Op dit moment ziet het programma er als volgt uit:

Vrijdag 28 april 2023

13.30 uur -16.00 uur **Paddenstoelenexcursie:** in de omgeving van de Anna's Hoeve.

20.00 uur **Inventarisatie nachtvlinders:** op het terrein van de Anna's Hoeve. De eindtijd is afhankelijk van het weer en de vangsten van nachtvlinders.

Zaterdag 29 april 2023

06.00 uur – 08.30 uur **Vogelexcursie:** Een vroege vogelexcursie in het gebied rondom Anna's Hoeve. Graag aanmelden in verband met een maximaal aantal deelnemers. Zie website epe-heerde.knnv.nl

11.00 uur – 13.00 uur **Geologie-excursie:** Vertrek per auto (carpoolend) naar de Tongerenseweg, om het noordelijk stukje Tongeren te bezoeken. Het wordt een wandeling van circa 4 km, met onderweg informatie over hoe terrein-omstandigheden en bodem in de loop van tientallen eeuwen door de mens zijn benut en hoe dat het landschap heeft gevormd.

- 11.00 uur – 13.00 uur **Excursie/inventarisatie insecten:** naar 2 vennetjes op de Tongerense heide waar onder leiding van Gerard Plat gekeken wordt of er al witsnuitlibellen zijn. Dit is een nieuw project voor de insectenwerkgroep. Bij de vennetjes zal ook uitleg gegeven worden hoe je hier aan mee kunt doen.
- 13.30 uur – 15.30 uur **Excursie/inventarisatie planten:** omgeving Anna's hoeve.
- 16.00 uur **Nazit en evaluatie** van de resultaten van beide dagen, onder het genot van een drankje en een hapje.

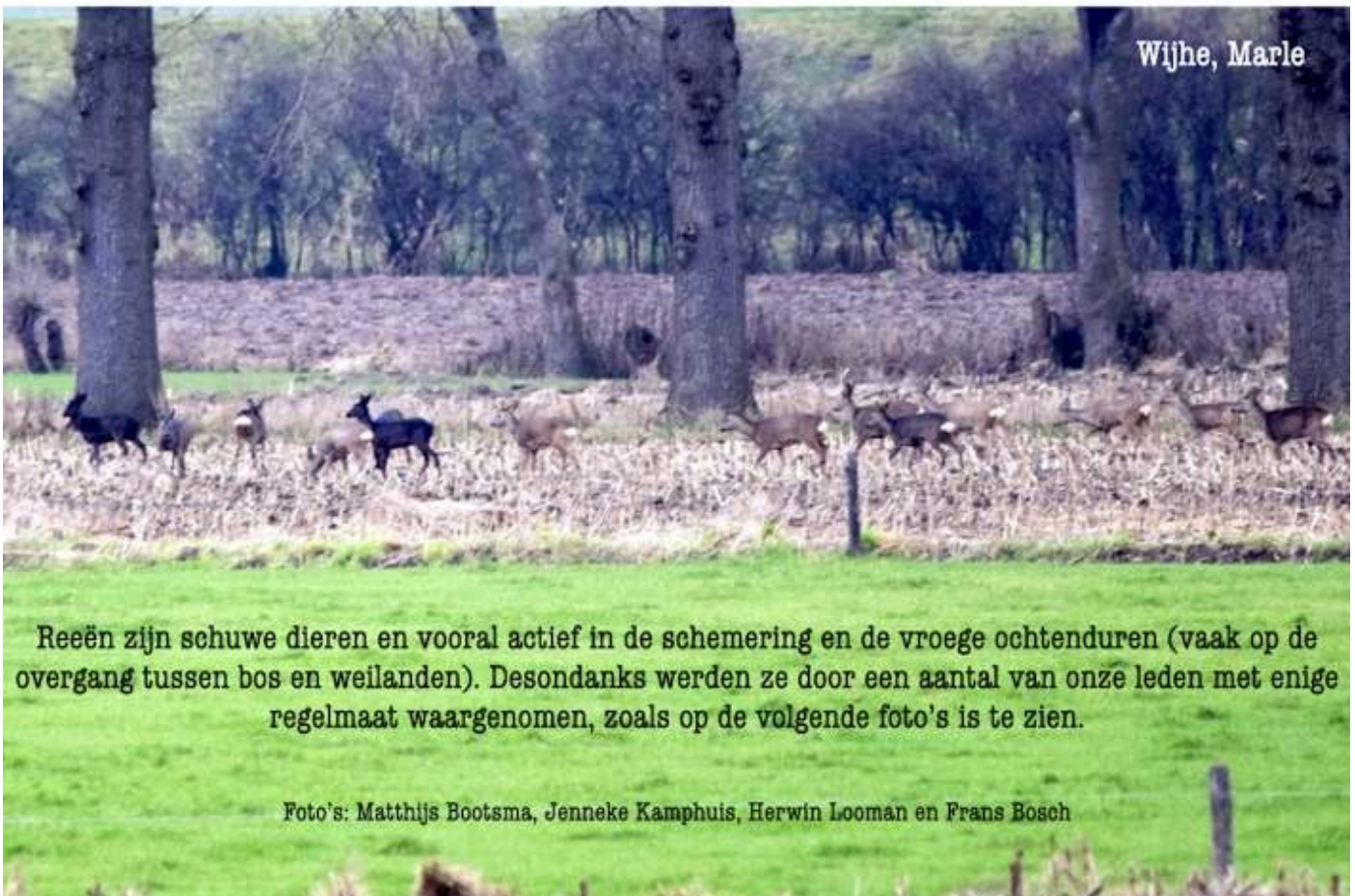
Tijdens de excursies is volop gelegenheid om vragen te stellen en toelichting te krijgen.

Het startpunt van alle excursies is Anna's Hoeve – Molenweg 80 te Epe.
Het programma kan uiteindelijk hier en daar nog iets veranderen. Kijk voor een actuele programmering op de site Epe-heerde.knnv.nl onder het kopje: agenda – 28 april - 1000-soortendagen.

Jong mannetje van de Gevlekte witsnuitlibel, waargenomen bij het Wollegrasven op de Rendeklippen.

Witsnuitlibellen danken hun naam aan het helderwitte gezicht dat sterk contrasteert met de rest van het lichaam. De meeste witsnuitlibellen vliegen vroeg in het voorjaar (april-juni) in hoog- of laagveen en bij vennen.

Foto Gerard Plat

Reeën zijn schuwe dieren en vooral actief in de schemering en de vroege ochtenduren (vaak op de overgang tussen bos en weilanden). Desondanks werden ze door een aantal van onze leden met enige regelmaat waargenomen, zoals op de volgende foto's is te zien.

Foto's: Matthijs Bootsma, Jenneke Kamphuis, Herwin Looman en Frans Bosch

Heerde, Vosbergen

Heerde, Vorchten

Heerde, De Dellen

Wapenveld, Hoenwaard

Vierhouten, Vierhouterbos

Wapenveld, Wapenveldsche Broek

Wapenveld, Hoenwaard

Heerde, Achterste Broek

Heerde, Vorchten

Wapenveld, Wapenveldsche Broek

Vaassen, Korte Broek

Heerde, Vorchten

Heerde, Vorchten

Heerde, Vorchten

Wapenveld, Hoenwaard

‘Zoek je iets?’

‘I’m sorry, I don’t understand you.’

Wij schakelen meteen over op het Engels. Gemakshalve schrijf ik verder in het Nederlands.

‘Wat zoek je?’

‘Een Vroedmeesterpad.’

‘Oh... die willen wij ook zo graag een keer zien.’

Terwijl we in de hitte samen gaan zoeken naar dit kleine, gedrongen amfibie, vertelt de twintigjarige student over zijn land van herkomst: Slovenië; de stad Maribor, waar hij woonde; zijn studie aan de Universiteit van Maastricht; het gemis aan familie en (studie)vrienden in deze coronatijd; het unieke cultuurhistorisch, natuur- en onderzoeksgebied van de Sint-Pietersberg. In het kader van zijn studie biologie (zijn specialisatie kan ik helaas niet meer terughalen, omdat die nogal ingewikkeld klonk) valt hier veel voor hem te halen.

Af en toe pakt hij tot ons afgrijzen een Groene kikker en Kleine watersalamander in zijn hand. Is het misschien in Slovenië toegestaan om amfibieën zonder handschoenen te onderzoeken? In Nederland wordt gewaarschuwd om dat niet te doen in verband met het Ranavirus en de huidziekte chytridiomycose die wordt veroorzaakt door de schimmel Batrachochytrium dendrobatidis en/of B. salamandrivorans. De mens is namelijk verspreider van deze ziektes. Op Waarneming.nl zijn daarom foto’s met amfibieën in de hand dan ook streng verboden.

Na een uur zoeken scheiden onze wegen zich, als wij - generalisten – heuvelopwaarts gaan speuren naar andere levende have. Op een warme helling noteren we onder andere negen verschillende soorten vlinders, een jagende Torenvalk en een fraaie Blauwvleugelsprinkhaan.

Aan het einde van de middag dalen we tergend langzaam af. In een onopvallend hoekje zit een jongeman geknield naar wat stenen te turen. Zijn postuur komt ons bekend voor. Terwijl we naar hem toelopen, draait hij zich om. ‘Hé, wat leuk om jou hier weer te zien. Heb je al gevonden wat jij vanochtend zocht?’

‘Ja.’ ‘Ja? Echt? Heb je de Vroedmeesterpad gevonden?’

‘Ja. Hij heeft zich hier ergens ingegraven. Ik ga hem voor jullie zoeken.’ ‘Oh, dat zou geweldig zijn.’

De gevonden Vroedmeesterpad op de Sint-Pietersberg

Ik kijk de kunst van het zoeken bij hem af. Kniel naast hem neer op een bed kalkstenen (i.p.v. Jan Siebelinks violen) en keer voorzichtig kleine, crèmekleurige exemplaren om. Het zoekgebied is niet groot. Desalniettemin valt het niet mee om de Vroedmeesterpad terug te vinden, want alle stenen lijken op elkaar.

‘Gevonden. Kijk hier zit hij.’

‘Wat klein. Ik dacht dat hij groter was.’

‘Let vooral op de rood-, geel-, oranjekeurige wratten en de grote ogen met verticale pupil.’

‘Die zie ik duidelijk.’

Tijdens het foto's nemen bedanken we hem uitbundig voor het delen van deze bijzondere waarneming. Zonder hem hadden we deze Vroedmeesterpad hoogstwaarschijnlijk nooit gevonden.

Hij dankte ons voor de ontmoeting en het contact, waardoor fijne herinneringen aan zijn opa en oma in Ljubljana naar boven waren gekomen.

Ringmussen

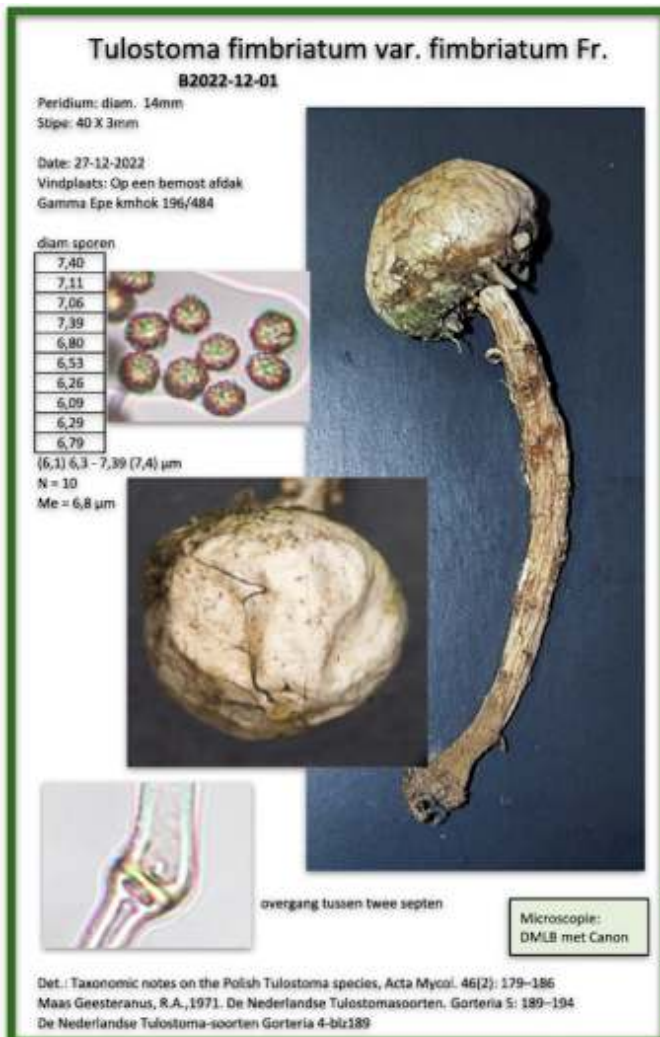
Tekst & foto Matthijs Bootsma

‘Een beeld wat je steeds minder ziet in ons werkgebied: een groep Ringmussen in de heg. In tegenstelling tot de Huismus zijn Ringmussen afhankelijk van kleinschalig cultuurlandschap met bouwland en voldoende zaden/graan. Iets wat steeds minder voorkomt.’

Volgens Sovon is het aantal broedvogels in ons land vanaf 1985 met 75% afgenomen. Oorzaken zijn met name de efficiëntere bedrijfsvoering in de landbouw, het verdwijnen van biotopen en krapte aan nestgelegenheid. Ringmussen zijn holenbroeders en broeden ook graag in nestkasten. Daarbij hebben ze wel concurrentie van mezen.’

Op 27 december 2022 gingen we met een aantal leden van de plantenwerkgroep op plantenjacht. Dit is een activiteit van Floron tussen 1e Kerstdag en 3 januari om zoveel mogelijk bloeiende planten te tellen. De bebouwde kom geeft net iets meer warmte dan het buitengebied en daarom hadden we gekozen voor het winkelcentrum bij de Gamma in Epe.

Het aantal bloeiende planten viel echter tegen, maar we zagen wel (oude) paddenstoelen op het dak van de Gamma, toen we om het gebouw heenliepen.

Jan Hofstede en Max Messie hebben met vereende krachten een paddenstoel voor me van het dak geplukt en thuis heeft Menno deze op naam gebracht als zijnde de Ruwstelige stuifbal (*Tulostoma fimbriatum*).

Ik (Menno) was erg verbaasd met deze vondst. Stuifballen zijn vooral bekend in duingebieden. Er zijn vier soorten in Nederland bekend. Twee soorten, de Gesteelde stuifbal en de Ruwstelige stuifbal, worden ook wel eens in het binnenland gevonden. Dat is dan vaak op rivierduinen en open zand en langs de oude Zuiderzeekust. Vondsten van bemoste daken zijn mij niet bekend.

Op het Veluwemassief zijn op twee plekken vondsten bekend van deze soort: Het Hulsthorsterzand en het Caitwickerzand.

Deze soort is goed herkenbaar aan de gerafelde mondopening op de kop van het peridium (het balletje). De andere soorten hebben een soort tuitje.

Ter lering en vermaak hierbij de beschrijving van deze vondst.

'Tijdens een koude PTT telling op 18 december 2022 zaten deze Blauwe reiger en zijn neefje Grote zilverreiger gezamenlijk te kleumen in de Hoenwaard'

Foto Matthijs Bootsma

Roodpootschildwants

Roodpootschildwants (*Pentatoma rufipes*).

Hoewel de meeste wantsen op het eerste gezicht wel wat op kevers lijken, zijn er toch een aantal duidelijke verschillen. Wantsen hebben voorvleugels die voor een deel vliezig zijn en in plaats van bijtende monddelen hebben ze een zuignuit waarmee ze voedingsstoffen uit planten of andere insecten halen. Nadat ze uit het ei zijn gekropen, doorlopen wantsen 4 of 5 nimfenstadia.

Op de eerste foto zien we de urnvormige eitjes met een dekseltje en daarnaast de nimfen in het eerste stadium.

De tweede foto toont een nimf in de 2e of 3e fase.

Op de derde foto is de vleugelaanzet al goed zichtbaar, dus dat zal het 4e stadium zijn.

En tenslotte (foto 4 en 5) de volwassen wants met deels opgeklapte vleugels, waardoor de opbouw van het geheel en de vliezige ondervleugels goed zichtbaar zijn.

Volledigheidshalve moet ik zeggen dat de eerste foto van een Groene schildwants (*Palomena prasina*) is.

Tekst & foto's Henk van Woerden

Zaterdag 21 januari 2023.

Een dag eerder dan vorig jaar en bij wat waterkoud weer zijn we ook dit jaar weer eitjes gaan tellen van de Sleedoornpage. Net als altijd beginnen we weer te tellen in het Vegtelarijpark, dit is al jaren een telpunt van de Vlinderstichting voor deze soort. De verwachtingen zijn niet zo hoog. We zien nog steeds dat de sleedoornstruiken overwoekerd worden door bramen en andere struiken. Een flinke snoeiactie zou hier misschien iets aan kunnen doen. Gelukkig is er dit jaar, waarschijnlijk doordat de zomer "nat" eindigde, wat jonge opslag. Onze ervaring is dat de vlinders op die opslag graag hun eitjes afzetten. Vorig jaar vonden we in het Vegtelarijpark 1 eitje van de Sleedoornpage, nu 9 en ook nog 1 van de Meidoornuil en 2 eitjes van de Blauwrandspanner. Al met al was dit eindelijk weer eens de moeite waard, ook al kostte het ons aanmerkelijk meer tijd.

Een stuk later waren we in de nieuwbouwwijk Klaarbeek. In de singel die we al een paar jaar bekijken vonden we 9 eitjes van de Sleedoornpage en 7 van de Blauwrandspanner. Dat is fors minder dan een aantal jaren geleden, toen deze singel werd aangelegd. Er waren wel iets meer eitjes dan vorig jaar. Ook hier zou wat snoeiwerk geen kwaad kunnen.

Bij de afwateringsloot stonden de uitgebloeide pluimen van de Guldenroede er gelukkig ook nog. We weten dat de vrouwtjes juist op deze plant graag nectar komen halen om genoeg energie te hebben voor de ontwikkeling van de eitjes. Op het betrekkelijk kleine stukje vonden we in totaal 26 eitjes.

Inmiddels waren de meeste deelnemers al afgehaakt en gingen we even koffie drinken bij Ellie ter Stege. In haar tuin vonden we ook nog 2 eitjes.

Tussen de huizen, die haaks op de straat Glazenmaker liggen, vonden we nog 10 eitjes van de Sleedoornpage en 1 van de Blauwrandspanner. Een paar dagen later zocht ik nog in de 2 stukjes aan de Glazenmaker (waar we zaterdag geen tijd meer voor hadden) en vond daar in totaal nog 4 eitjes.

Sleedoornpage (eitje)

Eindresultaat:

Vegtelarijpark 9 eitjes, Randsingel Klaarbeek 9 eitjes, Afwateringssloot bij Libel 26 eitjes, Tuin Elly ter Stege 2 eitjes, Glazenmaker (4 stroken) 14 eitjes. Totaal 60 eitjes van de Sleedoornpage (vorig jaar 62), 10 van de Blauwrandspanner (vorig jaar 2). En 1 van de Meidoornuil (vorig jaar niet gevonden).

Sleedoornpage (imago), eerder waargenomen

Nieuwjaarsreceptie 2023

Als goede start van het nieuwe jaar werd op zondagmiddag 15 januari de traditionele Nieuwjaarswandeling gehouden. Een wandeling van ongeveer 4,5 km, deze keer in de directe omgeving van kasteel Cannenburch.

Foto's Angela Dezijn

Hierna was iedereen welkom in restaurant "Bij Maarten in 't Koetshuis", voor een gezellige Nieuwjaarsreceptie.

Foto Henk van Woerden

Gewone oprolpissebed met Iridovirus

Gewone oprolpissebed (*Armadillidium vulgare*) met Iridovirus.

Het is geen zeldzaam verschijnsel, ik heb wel eens eerder een foto gemaakt van een besmette pissebed, maar deze springt er wat de kleur betreft wel uit.

Het virus werkt als een soort prisma, waardoor het invallende licht zo wordt verstrooid dat de hele pissebed blauwpaars lijkt, zoals ook bij de vleugels van de bekende blauwe Morphovlinders.

Tekst & foto's
Henk van Woerden

Na besmetting duurt het een week of twee voordat het virus zich door het gehele dier heeft verspreid en na nog eens een twee weken legt de pissebed het loodje.

Overigens is het virus ongevaarlijk voor mensen.

Aandacht voor nieuw project van Sovon

Foto Matthijs Bootsma

In Natuurklanken wil ik namens de Vogelwerkgroep graag aandacht vragen voor een nieuw atlasproject van Sovon. Iedereen kan meedoen met dit project. De tekst is overgenomen van de website van Sovon.

LiveAtlas van de vogels in Nederland

LiveAtlas is een project dat met behulp van eenvoudige streeplijsten de actuele verspreiding van vogels in Nederland in kaart brengt. Een logisch vervolg op de Vogelatlas. Iedere complete lijst geeft informatie over de aan- en afwezigheid van soorten. De lijsten geven ook inzicht in trefkansen van soorten gedurende het jaar.

Live Atlas is de eenvoudigste manier om mee te doen aan vogeltellingen in Nederland.

Doe mee, want elk lijstje telt!

Doe mee met de uitdaging

In 2023 bestaat Sovon vijftig jaar. Bij dit lustrum hebben we een challenge bedacht. Vul complete lijsten van minimaal een halfuur (liefst van een uur) in de geselecteerde kilometerhokken in en zet de vogelvormen op de kaart. Tel zo een fraai T-shirt bij elkaar.

De vogelbevolking van ons land is voortdurend in beweging. Soorten breiden zich uit of verdwijnen juist. Het éne voorjaar is het andere niet. Als vogelaar weet je dat als geen ander. Deze ontwikkelingen brengen we samen in beeld in de LiveAtlas, de laagdrempeligste manier om mee te doen aan vogeltellingen.

LiveAtlas is de voortzetting van de Vogelatlas van Nederland, waarvoor ruim 2000 vogelaars de verspreiding van zowel broedvogels als wintervogels in kaart brachten. De basis daarvan bestond uit het invullen van complete lijsten per kilometerhok. Zulke lijsten geven inzicht in welke soorten er aanwezig en afwezig zijn per kilometerhok.

Lustrumchallenge: zet vogels op de kaart

In 2023 bestaat Sovon 50 jaar. Vanwege dit lustrum hebben we een mooie uitdaging bedacht voor iedere vogelaar. Verspreid over heel Nederland hebben we verschillende vogelvormen getekend die bestaan uit vakken van 1 vierkante kilometer: de zogenaamde kilometerhokken. Door via LiveAtlas complete vogellijsten in deze hokken bij te houden, help je om de vogelfiguren op de kaart te zetten en doe je waardevolle vogeltellingen. Met je deelname kun je een mooie mok of een fraai, speciaal ontworpen vogelshirt van Okimono verdienen. De 'challenge' start op 1 januari 2023 en eindigt op 31 december van dat jaar.

Voor de Noordoost-Veluwe is de Steenuil als challenge uitgekozen voor Sovon. De kilometerhokken die betrekking hebben op de Steenuil liggen niet allemaal in ons werkgebied, maar om lekker naar buiten te gaan en vogels te tellen maakt dat niet uit.

Op de website van Sovon is alle informatie te vinden om mee te doen met dit laagdrempelige atlas project.

Schaveren – werkdag KNNV en inventarisatie LiveAtlas

Zaterdag 25 februari was het een zonovergoten dag en meer dan 20 leden van de KNNV hielpen mee om dennetjes te verwijderen van het heideterreintje Woesterberg in Schaveren. Medewerkers van de gemeente Epe hadden enkele dagen ervoor met behulp van de bosmaaier de dennetjes en berken afgezaagd. Gerard Plat, coördinator van de insectenwerkgroep, had ons allen gemotiveerd om te komen helpen. Het heideterreintje is erg belangrijk voor wilde bijen. Tijdens inventarisaties van de insectenwerkgroep zijn maar liefst 37 soorten wilde bijen geteld en circa 3.000 nesten van de Pluimvoetbij. De Woesterberg is bijzonder belangrijk als biotoop voor wilde bijen. De gemeente Epe heeft beloofd om een beheerplan op te stellen voor het onderhoud van de Woesterberg.

Voor aanvang van de werkdag heb ik een uurtje rondgelopen en heb ik kilometerhok 27-43-33 geïnventariseerd.

In totaal werden 21 vogelsoorten genoteerd. Bij aankomst waren twee Raven aan het baltsen en ook een paartje Buizerds was actief. Het vermoeden is dat het paar Raven in de Douglasopstand aan de westzijde van de Woesterberg een nest heeft. Interessant waren de waarnemingen van vier zingende Grote lijsters. Deze lijstersoort is ons werkgebied niet meer algemeen, maar in een aantal bosgebieden opvallend talrijk. De Appelvinken waren ook erg luidruchtig. De waarneming van een Houtsnip viel Frans Bosch ten deel, toen hij dennetjes verzamelde. In het bos waren veel wroetsporen van Dassen.

Soortenlijstje: Appelvink, Boomklever, Boomkruiper, Buizerd, Ekster, Gaai, Glanskop, Goudhaan, Grote bonte specht, Grote lijster, Holenduif, Houtduif, Houtsnip, Koolmees, Pimpelmees, Raaf, Roodborst, Staartmees, Steenuil, Vink en Zwarte kraai.

Toelichting cijfers op de kaart met gelopen route.

Op de kaart zijn cijfers geprojecteerd die corresponderen met de waargenomen vogelsoorten en aantallen. Iedere stip vertegenwoordigt een soort en aantal. Bijvoorbeeld: de enige stip met getal 3 ten zuidoosten van het heideterreintje betreft drie waargenomen Raven. De noordelijke stip met het getal 2 vertegenwoordigt twee

Buizerds en de meest zuidwestelijke stip met het getal 1, vertegenwoordigt een (zingende) Grote lijster. In totaal zijn 21 soorten waargenomen met 68 individuele waarnemingen. In het programma LiveAtlas zijn alle veldopnames te herleiden.

Adrie Hottinga

Gelopen route op 25 februari 2023: Schaveren

Bijzondere ontmoetingen met Snippen

Tekst Hilde Ham

Foto's Hilde Ham en Edo Kreuzen

Apeldoorn, 13 februari 2021

Een betoverend avercampaans (*) winterlandschap bij Marialust in Apeldoorn. Koning vorst hangt in de strakblauwe lucht. De koperen ploert heeft weinig kracht, maar schijnt uitbundig. De Griff stroomt kabbelend voort. Verse sneeuw kraakt bij iedere voetstap. Plotseling stikt mijn adem. Een plomp figuur met lange snavel en relatief korte poten scharrelt op flinterdun, spiegelend ijs. Ik sluip naderbij. Blijf stokstijf staan. Tuur door mijn verrekijker en weet het meteen: een Houtsnip (foto).

Tergend langzaam tover ik mijn camera tevoorschijn. Grote, donkere ogen bespieden me zwijgzaam van top tot teen. Het naar voren, opzij en achterwaarts kijken is vooral nuttig om potentiële vijanden en nieuwsgierige vogelaars permanent in de gaten te houden. Ik weet niet of het een hij of zij is, want het verenkleed van man en vrouw zijn identiek.

Wat een schouwspel. Wat een schoonheid. Bubers 'Alle werkelijke leven is ontmoeting' (**) flitst door mijn hoofd, terwijl ik snel de ontspanknop indruk.

De Houtsnip is gehuld in een bruin camouflagepak en leeft vooral in het bos. Verzwakt door de winter trekt de vogel naar de bewoonde wereld, op zoek naar voedsel.

Traag schuifel ik achteruit. Zodra ik uit het zicht van de hongerige Houtsnip ben, versnel ik mijn pas. Ondanks de gladheid ren ik naar huis, open de voordeur en roep: 'Snel, kom, tv uit, jas aan, verrekijker, fototoestel en smartphone meenemen, er zit een Houtsnip bij Marialust.'

Edo zet de tv meteen uit. Weg wereldkampioenschappen langebaanschaatsen.

We springen in onze Volkswagen. Parkeren vlakbij de Griff. Als we het stromende water naderen, loert een IJsvogel op de rand van een ijzeren hekwerk naar een visje. Duikt. Raak. Wat een dag!

De Houtsnip foerageert vlakbij de oogverblindende IJsvogel. Een loslopende, luid blaffende hond verstoort de serene stilte. De eigenaar kijkt. Doet niets. De driftig in de grond prikkende Houtsnip schrikt. Vliegt op. In de vlucht zien we een roodbruine stuit en bovenstaart. Achter het hek gaat de mensenschuwe vogel meteen in dekking. Die zien we voorlopig niet meer terug. Met dank aan de baas, zijn loslopende hond en de gemeente die te weinig handhaaft.

Deze bijzondere ontmoeting met de 33-38 cm (inclusief de snavel van 6-8 cm) lange Houtsnip roept herinneringen op aan een andere snip in Zuid-Afrika.

Polokwane, 23 januari 2018

In 2015 gaan we voor het eerst naar Zuid-Afrika en zijn meteen verkocht, verliefd en verslaafd. Met enkele onderbrekingen zijn we er inmiddels in combinatie met Namibië, Botswana, Zambia en Zimbabwe zeven keer geweest.

Tijdens onze trektochten gebruiken we de Southern African Birdfinder. Door deze praktische gids met toonaangevende vogelgebieden arriveren we op 23 januari 2018 in het Polokwane Bird Sanctuary. Een Important Bird Area (IBA) die internationaal van belang is als leefgebied voor in het wild levende vogels. Het waterzuiveringsgebied ligt aan een stromende rivier en omvat meren, moeras, savanne, rietkragen, acaciabos, dammen, vogelkijkhutten en picknickplaatsen (voedselresten van mensen trekken veel vogels aan). Op sommige plaatsen hangt een penetrante rioollucht. Eufemistisch uitgedrukt: het ruikt onaangenaam. Plat gezegd: het stinkt. We drukken regelmatig een in menthol gedrenkte zakdoek tegen onze neuzen. De onverharde wegen zijn door de zware vuilniswagens en hevige slagregens geërodeerd en moeilijk begaanbaar. We parkeren onze gehuurde 2WD auto (4WD is onbetaalbaar, als je twee maanden rondtrekt) en gaan te voet verder.

We noteren o.a. de Kaapse kwikstaart, Boeren- en Witkeelzwaluw, Driebandplevier, Steltkluut, Koereiger, Zwart porseleinhoen, Zwartkopreiger, Heilige, Zwarte en Hadada ibis, Lelieloper en Roodbekwever. Aan de rand van rietkragen staan we her en der stil. Luisteren. Kijken rond en ontdekken in de dichte vegetatie een prachtige, schuwe, geluidloze vogel. Terug in onze rondavel slaan we de handzame veldgids Sasol Birds of Southern Africa open. Het gaat om een Greater Painted-Snipe: Goudsnip in het Nederlands en Afrikaans.

Goudsnippen (foto) zijn vooral actief van zonsondergang tot zonsopkomst. Bij de Goudsnip is het verschil in verenkleed opvallend tussen beide seksen en zijn de rollen bovendien omgedraaid. Het vrouwtje heeft een kastanjebruine kop met een grote, witte contrasterende streep bij haar oog. Het mannetje is onopvallend bruin. Wij zagen dus een vrouw. Wellicht stoorden we haar per ongeluk tijdens haar maaltijd? Om aan wormen, schaaldieren of insecten te komen doorwoelen ze met hun snavel slik. Ze eten ook diverse zaden. De vrouw laat het broeden over aan de grijsbruinere, onopvallende man. Zijn camouflagepak vormt een functionele bescherming tegen predatoren, waardoor de jongen een grotere kans op overleven hebben. De Goudsnip broedt o.a. in Egypte. Is dwaalgast in Marokko en Israël en leeft in Zuid-Afrika dat we inmiddels van noord naar zuid en van oost naar west doorkruist hebben.

De Goudsnip is 'n skaars standvoël en kom verspreid in Suider-Afrika voor, maar hoofsaaklik in die noorde. Die voël is 24 – 26 cm groot en weeg 90 – 140 gram met 'n vlerkspan van 52 cm. In Engels staan die voël bekend as Greater Painted Snipe'.

Verder snuffelen in fotoarchieven en dagboeken roept andere weggezakte herinneringen op.

Bonaire, 30 oktober 2006

Deze drie Kleine grijze snippen staan te foerageren in de buurt van de kust bij Kralendijk op Bonaire, het rood-roze Flamingo eiland waar vogelaars royaal aan hun trekken kunnen komen. Er zijn namelijk 220 verschillende soorten standvogels, overwinteraars, trekvogels en dwaalgasten te vinden. De bovenzijde van hun verenkleed is grijsbruin. De onderzijde is roodbruin met donkere vlekken. De buik en de wenkbrauwstreep hebben een witte kleur.

De Grote grijze snip (*Limnodromus scolopaceus*) overwintert in de buurt van Kralendijk, de hoofdstad van Bonaire en tevens het politieke, culturele en zakelijke centrum van dit Caribische eiland. Deze soort broedt op de natte noordelijke toendra van noordoostelijk Siberië, Alaska en het noorden van Canada. In de koude wintermaanden trekken de Grote grijze snippen naar het warme zuiden.

Kralendijk is geen bruisende metropool, maar ademt met ruim 19.000 inwoners een serene, dorpse sfeer uit. Op ongeveer 10 minuten rijden ligt Flamingo Airport Bonaire. Er staat vooral laagbouw, waarbij sommige gebouwen maximaal drie verdiepingen hoog zijn. Verkeerslichten ontbreken. De meeste huizen dragen vrolijke pasteltinten waarbij vanzelfsprekend het Caribisch flamingoroze favoriet is.

De Watersnip (*Gallinago gallinago*) op Bonaire zien we ook in groten getale bij het Lauwersmeer, Texel, Grevelingen, Weerribben etc. De 23-28 cm grote vogel broedt in moerassen, veengebieden en natte weilanden met korte, dichte vegetatie. Tijdens de trek en in de winter zitten ze regelmatig in modderpoelen, sloten en inlagen.

Velp, 24 mei 2015

De in Nederland zeer zeldzame Poelsnip (*Gallinago media*) bezoekt het Plasje Velperwaard bij Velp in 2015. Deze tamelijk zwijgzame dwaalgast uit het Noorden is iets groter en dikker dan de Watersnip met kortere snavel en rondere vleugels.

Door de grafisch ontwerper Robert Deodaat Emile (Ootje) Oxenaar (1929-2017) hebben de Water- en Poelsnip een bijzondere positie en vooral iconische waarde in Nederland gekregen. Zij zijn vereeuwigd op het destijds revolutionaire bankbiljet van f 100,-. Bijnaam de Snip. Afmeting: 76 x 154 mm. Uitgifte datum: 28 juli 1977. Op de voorzijde van het biljet prijkt de in naturalistische stijl weergegeven Watersnip. De Poelsnip bezet slechts met kop en hals/nek de achterzijde van het bankbiljet. Dit biljet werd met de modernste technieken ontwikkeld en beveiligd, zodat namaken lastig was.

De kleinste snip, het Bokje (*Lymnocyptes minimus*) heeft een lengte van 18-20 cm. In vergelijking met de Watersnip is de snavel korter en dikker. Over zijn rug lopen vier, lichte, brede strepen. Bij de Watersnip zijn deze strepen veel smaller. Deze strepen zorgen voor een schutkleur. Bij de watersnip loopt er een smalle lichte streep midden over de kruin. Het bokje heeft een donkere kruin, maar ook lichte strepen op de kop (net als de Water-snip). De mantel heeft een groen- of purperachtige glans. De onderzijde is wit. Het bokje is vooral tijdens de schemering en 's nachts actief. Overdag kun je hem alleen waarnemen als hij wordt opgejaagd vanuit zijn schuilplaats. Anders dan de Watersnip vliegt hij laag over de grond op zoek naar een nieuwe schuilplek enkele meters verder weg. Het Bokje is geen schuwe vogel. Vaak blijft hij in zijn schuilplaats zitten, als mensen op enkele meters afstand passeren. Hij wordt dan meestal niet opgemerkt. Zijn voedsel bestaat uit wormen, slakken, insecten, maar ook uit kleine plantendeeltjes.

Eén grote snippenfamilie? De Hout-, Water-, Poel-, Kleine- en Grote grijze snip en het Bokje zijn familie van elkaar. Maar de Goudsnip is een buitenbeentje en behoort tot de Rostratulidae familie. Verschil moet er zijn!

Het Bokje

(*)**Hendrick Avercamp (1585-1634) schilderde vooral winterse schaats- taferelen.**

(**)**Martin Buber was filosoof en leefde van 1878 tot 1965.**

Een ingekorte versie over de Houtsnip stond in 'Natura', Jaargang 118 Nr 2 Juni 2021.

Foto's en afbeeldingen Grote grijze snip, Water- en Poelsnip en Bokje: Wikipedia, Koninklijke Nederlandse Munt

Kijk voor de oplossing op blz. 33

Puzzel:
zoek de verschillen en overeenkomsten
tussen een Koraaljuffer, Kleine- en
Grote roodoogjuffer

Inzending & foto's Hilde Ham

Verlag werkdag Woesterberg op 25 februari

De Woesterberg is bij uitstek geschikt als leefgebied voor diverse soorten wilde bijen (aldus het rapport Schaveren KNNV Epe-Heerde 2019). Inderdaad komen daar veel soorten wilde bijen voor: 37! Er is een grote populatie (ca.3.000 nesten) Pluimvoetbijen, een van de mooiste soorten bijen. In de loop der jaren is er in dit gebied behoorlijk wat opslag ontstaan en dreigt het steeds meer dicht te groeien. Na overleg met de huidige bosbeheerder is besloten om daar op korte termijn (in samenwerking met ons) iets aan te doen.

De gemeente had aangeboden om (voor 25 februari) met eigen apparatuur, zoveel mogelijk opslag neer te leggen en *vrijwilligers van de KNNV zouden op zaterdag 25 februari deze opslag wegslepen en opruimen*. Aangezien het seizoen voor wilde bijen, wespen en andere insecten (b.v. zandloopkevers) soms al in maart begint zijn er dit voorjaar geen andere mogelijkheden meer om werkzaamheden te verrichten. Hierna zouden er nog gesprekken over eventuele verdere acties volgen. Na overleg met de bosbeheerder van de gemeente werd daar direct werk van gemaakt.

Foto Herman Snoek

Er kwam een oproep voor de KNNV leden:

“Werkdag Woesterberg voor wilde bijen” op zaterdag 25 februari om 10.00 uur op de locatie Woesterberg aan de Lange Weg in Schaveren. Zorg dat je er bij bent voor deze unieke actie! Meenemen: werkhandschoenen, koffie, thee of iets anders te drinken.

Verslag:

De gemeente had al voorwerk gedaan: met zo'n 20 personen, plus paard-en-wagen leek het voor ons maar een klein klusje. Maar achteraf waren we maar wat blij met het voorwerk van de bosmaaiers en het paard-en-wagen voor het transport. Zonder deze hulp hadden we de klus niet kunnen klaren.

Bij de start was het nog een beetje fris, maar na even aan de slag te zijn geweest was het prima te doen. Om 11.00 uur koffie met cake en even bijkletsen was een goede onderbreking. Het hagel-regenbuitje duurde maar even en we konden zo weer aan de slag. Iets later dan gepland (om 12.15 uur) was de klus geklaard. Even nagenietend was er nog tijd voor een foto van een deel van de harde werkers voor “het vergroten van de biodiversiteit ten gunste van de wilde bijen en wespen op de Woesterberg”.

Foto's Henk van Woerden
en Gerard Plat

Zoals al eerder gezegd: een gebied met zeer veel potentie voor deze insecten.

Gerard Plat

Wandelen bij het Mosterdveen e.o.

Tekst & foto's Wim Oosterloo

In de vrieskou staan we dinsdagmorgen 7 februari in de schaduw van de bomen kleumend te wachten op de start van onze maandelijkse wandeling. Verderop (ongeveer 25 meter) ligt de Ossenkolk, dan al volop in het zonlicht. Dus gaan we even genieten in de zon bij de kolk. Als we stoeltjes bij ons hadden ..... Maar we zijn hier om te wandelen en niet om te zitten.

We starten bij het beginpunt van de Ossenkolkroute. Die route wandelen we niet, maar kiezen voor een interessantere (niet aangegeven) route. Al na ongeveer 100 m komen we bij het eerste object dat de nodige vragen oproept, namelijk een slagboom met opschrift "Sprengenbosch". Zouden hier sprengen ontspringen, zoals we die veel op de Oost-Veluwe aantreffen? Je zou kunnen denken dat dit de sprengen van het beekje de Nun of de Nunbeek zijn, dat hier in de buurt ligt. Dit kan niet, want dan moet het water omhoog stromen en dat kan alleen bij Esscher. De Nun ontspringt ten zuidwesten van Vierhouten en het water verdwijnt vlak bij de Ossenkolk in de bodem, als het beekje tenminste water afvoert. Het beekje ontspringt op ongeveer 35 m +NAP en eindigt na 3 km op ongeveer 20 m +NAP. Maar waarom wordt het bos dan wel "Sprengenbosch" genoemd? De verklaring is dat grondwater van de hoger gelegen delen hier aan de oppervlakte komt; dus wel uittredend grondwater, maar niet het begin van een beek. Het is hier op lagere delen dan ook behoorlijk nat.

Waar de naam Nun vandaan komt is niet duidelijk. Of het moet een verwijzing naar Noen of Nun, dat in de Egyptische mythologie de aanduiding voor het oerwater was (Wikipedia). De loop van de Nun(beek) is te vinden op de bekenatlas Veluwe op de website van de Bekenstichting (sprengembeken.nl).

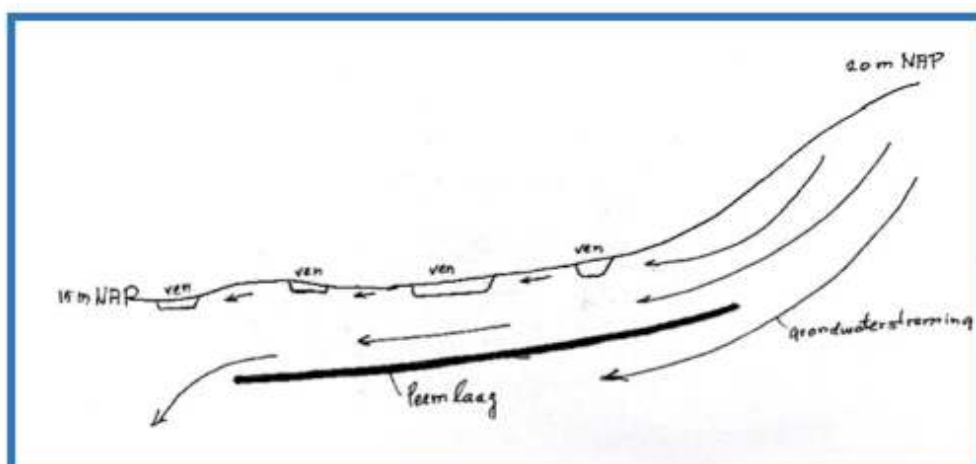
Een eindje verder ligt het Roode Heksmeer ook weer glinsterend in de zon, die nog steeds volop schijnt. De plas heeft een oppervlakte van ongeveer 3,5 ha en ligt op het landgoed Roostee. Helaas kun je niet bij de plas komen; het 50 ha grote landgoed is niet toegankelijk (een groot nadeel van veel particuliere landgoederen). Alleen de Plaggeweg, die door het landgoed loopt, is toegankelijk. De plas ligt op ongeveer 17 m +NAP en doordat onder de plas een leemlaag ligt, bevat de plas permanent water. De naam Plaggeweg zal ongetwijfeld afgeleid zijn van het vervoer van heideplaggen naar de schaapskooien bij Vierhouten en schapenmest vermengd met heideplaggen naar de enk waar de Plaggeweg over loopt.

Roode Heksmeer, Vierhouten

Vervolgens komen we bij het hoogtepunt van de wandeling, het Mosterdveen (ruim 20 ha groot) met z'n talrijke vennetjes. Hier is het genieten van het landschap, waarbij het mooie weer bijdraagt aan het genot. Al vanaf 1897 werd in het Mosterdveen gekampeerd. In de tweede helft van de 19e eeuw ontwikkelde de camping zich verder. Gezien de waarde van het gebied (o.a. landschappelijk, ecologisch, geohydrologisch) werd de camping in 2013 gesloten en vervolgens ontmanteld en de oude waarden zo goed mogelijk hersteld. Vegetatiekundig is het veen zeer interessant met het voorkomen van o.a. Beenbreek, Klokjesgentiaan, maar ook de zeldzame Veenbloembies.

De vennetjes bevatten water dankzij een leemlaag onder het gebied en wateraanvoer van de hoger gelegen gebieden. De leemlaag (ontstaan aan het eind van het Saalien) veroorzaakt een schijngrondwaterspiegel. Het grondwater uit de hoger gelegen gebieden stroomt deels over de leemlaag heen en dit grondwater komt voor een deel in de vennetjes terecht. Een aantal van deze vennetjes zijn hydrologisch met elkaar verbonden, waardoor een cascadesysteem ontstaat (Veen e.a., 2014). Op deze wijze vormt zich een doorstroomveen. De iets hoger gelegen vennetjes krijgen minder grondwater en relatief meer regenwater en hebben daarom een iets andere samenstelling. De samenstelling van flora en fauna zal hierdoor ongetwijfeld ook verschillen vertonen. In de figuur is een schematische dwarsdoorsnede van de bodem en de grondwaterstroming weergegeven (vrij naar Veen e.a., 2014).

Na het Mosterdveen lopen we door een 'rug' met behoorlijke hoogteverschillen, ontstaan door zandverstuivingen. Het zand werd hier ingevangen door de vegetatie, waarschijnlijk in latere tijd ook nog geholpen door de mens, omdat men veel hinder van het stuivende zand kon hebben. Deze hoge ruggen worden randwallen genoemd, die trouwens ook aan een westzijde van het Mosterdveen liggen. De wandeling loopt voor een groot deel door bossen van de gemeente Nunspeet. In 1843 zijn deze gronden door de Staat aan de gemeente Ermelo (waar Nunspeet toen deel van uitmaakte) verkocht, onder voorwaarde dat de gronden moesten worden ontgonnen. In dezelfde tijd en onder dezelfde voorwaarden werden door de Staat ook gronden aan de gemeente Epe en Heerde verkocht.

We hebben een route gelopen door een heel afwisselend landschap, droog en nat, open en bos. De aanwezigheid van de helling in het landschap, maar vooral de *randwallen* maken het gebied zo boeiend. Boeiend om ook in een ander jaargetijde de route nog eens te lopen. Hoewel het gebied even buiten ons 'werkgebied' ligt is het ook interessant voor de verschillende werkgroepen, misschien eens samen met de afdeling Noordwest-Veluwe?

Literatuur: Veen, P., G. van Dijken M. Karsemeijer, 2014. Het Mosterdveen: een doorstroomveen op het Veluwe-massief. De Levende Natuur, jaargang 115, nummer 4; 177-183.

Epe-Heerde twittert !!

@KNNVEpeHeerde

Ons nieuwe bestuurslid Angela Dezijn heeft een twitteraccount voor de vereniging opgestart
Een directe link is te vinden op onze website

Grote zilverreiger – een boeiende reiger!

Tekst Adrie Hottinga

De Grote zilverreiger (afgekort *zilver*) is een imposante reigersoort die vanwege zijn statige verschijning op het platteland niemand kan ontgaan. Sinds begin 2000 zijn de aantallen in ons werkgebied toegenomen en kunnen vrijwel alle maanden van het jaar grote zilvers waargenomen worden. In de zandgebieden ten oosten van het Apeldoorns kanaal zien we kleine aantallen zilvers foerageren, maar in het komgrondengebied tussen de IJssel en het Apeldoorns kanaal kunnen soms wel meer dan 100 exemplaren waargenomen worden. Vooral in jaren dat veldmuizen talrijk zijn, kunnen hoge aantallen zilvers genoteerd worden.

Grote zilvers Foto Matthijs Bootsma

Status grote zilverreiger in ons werkgebied

In ons werkgebied worden zilvers alleen foeragerend en tijdens de doortrekperiode waargenomen. Gedurende het broedseizoen worden slechts enkele exemplaren foeragerend waargenomen. Het was te verwachten dat in de IJsseluiterwaarden zich broedkolonies zouden vestigen in de directe omgeving van de broedkolonies van Blauwe reigers. Maar wat nog niet is, kan nog komen: want veel grote vogelsoorten doen het goed in Nederland.

De verwachting is dus dat de zilvers toch wel ergens in de IJsseluiterwaarden een nieuwe broedkolonie zullen stichten. Op bijgevoegd kaartje zien we dat de grote broedkolonies voornamelijk aanwezig zijn in de Oostvaardersplassen/ Lepelaarsplassen.

Al meerdere decennia doe ik mee aan tellingen van het Sovon-programma ganzen- en waterwildtellingen. Het gebied dat maandelijks wordt geteld is het binnendijs gebied tussen Terwolde en het gemaal Veluwe in Wapenveld. Omdat het telgebied langs de IJssel te groot is voor de rivierentellers,

Grote Zilverreiger
broedvogels
verspreiding
2019

© Sovon Vogelonderzoek Nederland

Belangrijkste broedlocaties grote zilvers

tel ik het binnendijks gebied. Dit betekent dat vanaf september tot en met april iedere maand het gebied met de auto wordt doorkruist, via een vaste route: Vorchten, Hoorn, Zijbroek, Veessen, Markluiden, Achterste broek Oene, tot slot binnendoor naar Terwolde en vervolgens via de IJsseldijk en het Wapenvelder broek weer terug. Alle groepen ganzen en zwanen worden op kaart ingetekend en niet alleen de ganzen, maar de laatste jaren op verzoek van Sovon ook de boerenlandvogels, zoals kiekendieven, Grote zilverreigers en alle eend-achtigen. Van de eenden worden ook alle mannetjes en vrouwtjes afzonderlijk geregistreerd in verband met onderzoek dat loopt naar de geslachtsverhoudingen van vooral wilde- en kuifeenden. De verhouding mannetjes en vrouwtjes bij zowel Wilde eend als Kuifeend is niet één op één maar soms wel twee mannetjes op één vrouwtje. Er vindt veel onderzoek plaats naar deze geslachtsverhoudingen en reproductie van de Wilde eend, omdat er een afname is van de populatie Wilde eenden in Nederland. De tellingen zijn in de loop der jaren dus veel intensiever geworden en vergt vooral meer tijd in het invoeren in de database van Sovon. Hier tegenover staat dat via de database veel informatie beschikbaar komt over de aanwezigheid van waterwild in ons werkgebied.

Broedgebieden en slaapplekken

Interessant is om eens te kijken waar de grote zilvers broeden en waar zijn de slaapplekken van de grote zilvers. Sovon heeft op de website veel informatie beschikbaar over de locaties van broedkolonies en van slaapplekken van diverse kolonievogels.

Belangrijkste slaapplekken grote zilvers

Slaapplekken locatie in de Welsumerwaarden

Viermaal per winter worden door mij ook slaapplekken tellingen verricht van de aanwezigheid van ganzen en grote zilvers in de Welsumerwaarden. Slaapplekkenstellingen zijn van belang voor het vaststellen van gebieden waar “rust” gegarandeerd moet zijn voor overnachting van diverse vogelsoorten. In ons werkgebied is er alleen een slaapplekken in de Welsumerwaarden van ganzen en grote zilvers. Behalve tijdens hoogwaterperioden want dan slapen vooral de ganzen op tal van locaties in meerdere uiterwaarden. De grote zilvers zijn behoorlijk honkvast ook tijdens hoogwaterperioden, omdat geslapen wordt in bomen, die of in het water of op de rand van het water staan. De aantallen in de Welsumerwaarden zijn niet hoog; meestal minder dan 30 exemplaren. Wel interessant om te tellen; bij zonsondergang sta ik op de dijk en tel ik van uit de auto tot het echt donker wordt. De zilvers komen

pas binnenvallen in de schemer en betrekken direct hun nachtelijke roestplaats. Ook in de natuurreservaten Windesheim en Buitenwaarden zijn slaapplekken van zilvers, waar ook wordt geteld door vogelaars die het duister trotseren.

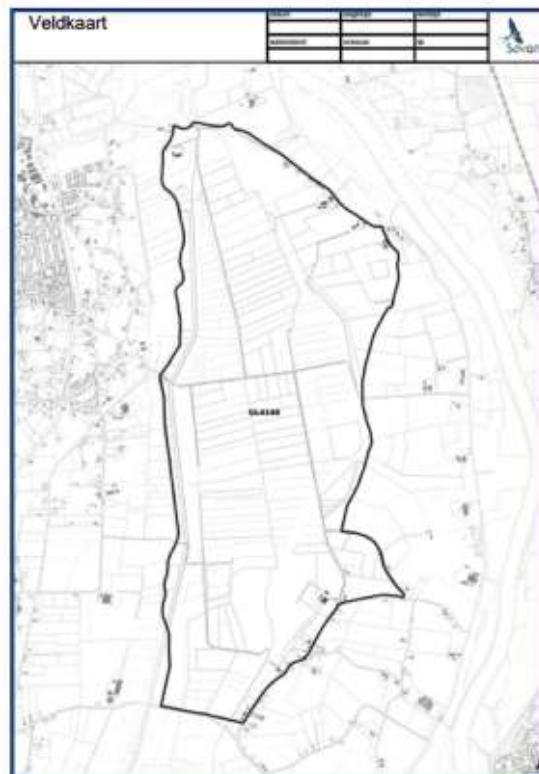
Resultaten slaapplekken tellingen 2020-2023 - Welsumerwaarden

Telgebied Wapenvelderbroek

De jarenlange tellingen gaven mij inspiratie om voor Natuurklanken een artikelje te schrijven over de aanwezigheid van de grote zilvers in één van de telgebieden in ons werkgebied. Dit gebied is het Wapenvelderbroek dat in het provinciaal natuurnetwerk de aanduiding weidevogelgebied heeft. Het telgebied Wapenvelderbroek bevat het Wapenvelderbroek, het Vorchterbroek en het Zijbroek. Dit is de indeling die Sovon hanteert voor dit telgebied. In het Wapenvelderbroek zijn subsidie mogelijkheden voor agrariërs die meewerken aan agrarisch natuurbeheer voor de bescherming van weidevogels tijdens de broedperiode. Daarnaast is het Wapenvelderbroek ook ganzen opvanggebied en mag er niet gejaagd worden op ganzen. Wanneer er schade optreedt, veroorzaakt door ganzen, is een vergoeding van de provincie Gelderland beschikbaar. In het zuidelijk deel van het Wapenvelderbroek worden meestal de meeste grote zilvers waargenomen. Dit vraagt om een verklaring?

Foeragegedrag Grote zilverreiger en samenspel met aanwezigheid ganzen

Vogelaars die kijken naar ganzen en zilvers zien dat deze twee soorten vogels vaak samen foerageren. Vraag is dan waarom ganzen vaker in het zuidelijk gedeelte van het Wapenvelderbroek foerageren en minder in het noordelijk gedeelte. Het Vorchterbroek en

Telgebied Wapenvelderbroek

Veldmuis holletjes in het telgebied Wapenvelderbroek

het Zijbroek, dus onderdeel van het Wapenvelderbroek worden intensiever door agrariërs geëxploiteerd dan het eigenlijke Wapenvelderbroek. Dit betekent dat de ganzen een gespreid bedje aan eitwitrijk gras aangeeikt wordt in het zuidelijk telgebied. Daarnaast is het zuidelijk gedeelte Vorchterbroek en Zijbroek droger dan het noordelijk gedeelte van het telgebied en dat betekent aantrekkelijker voor veldmuizen. Veldmuizen zijn vaak aanwezig in komgronden die wat droger zijn dan gebieden waar gedurende de winter door regen plas dras situaties ontstaan. Ook de aanleg van de twee dijken van de hoogwatergeul Veessen-Wapenveld heeft tot gevolg dat er meer biotopen voor Veldmuizen zijn gecreëerd. Het waterschap Vallei en Veluwe vindt dat vanuit de veiligheid van het dijkbeheer minder gewenst en heeft bij veel dijkovergangen torenvalkkasten laten plaatsen in de hoop dat er torenvalken zullen broeden en deze Veldmuizen prederen. Het foeragegedrag van de zilvers tussen groepen ganzen is toch een merkwaardig "stalkgedag". Ik heb in de literatuur hier een en ander over opgezocht. In 2008 verscheen over dit foeragegedrag een interessant artikel in Limosa. Overigens wordt in dit artikel een beschrijving gegeven van het foeragegedrag van zilvers in de ganzegroepen, maar verklaart nog niet alles wat we er over willen weten.

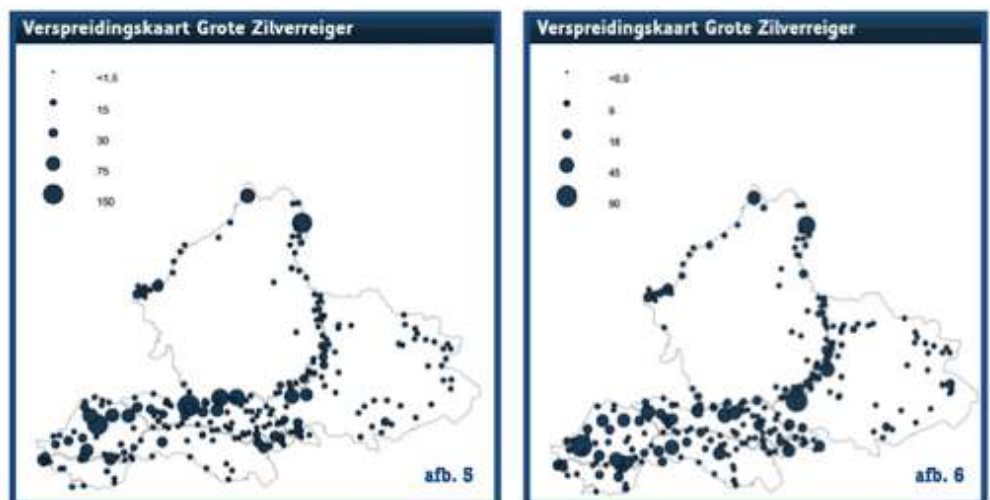
Er is kennelijk een meeropbrengst van Veldmuizen in percelen waar de ganzen foerageren als in percelen waar geen ganzen foerageren. We hebben wellicht te maken met een soort commensalisme, waarbij de ene soort (Grote zilvereiger) profiteert van de aanwezigheid van de andere soort (Kolgans). Het kan zijn dat door het graasgedrag van de ganzen muizen opgejaagd worden en hierdoor een gemakkelijker prooi vormen voor de zilvers. Wellicht is het plausibeler dat de ganzen de vegetatie kort houden en hierdoor de zichtbaarheid van de muizen toeneemt. Ook kan het zijn dat de zilvers profiteren van de geluiden die de ganzen produceren. In de eerste plaats kan het zijn dat de muizen nieuwsgierig of gealarmeerd en bovengronds poolshoogte komen nemen. In de tweede plaats is het mogelijk dat de rondlopende zilvers minder snel worden opgemerkt door de muizen als gevolg van de omgevingsgeluiden. Welke theorie juist is weten we niet, maar het is wel boeiend om in het veld waar te nemen dat de zilvers zich graag ophouden tussen foeragerende ganzen

Groep grote zilvers in het zuidelijke deel van het telgebied Wapenvelderbroek - Foto Adrie Hottinga

Informatie uit de tellingen

Hoewel de ganzentellingen al vele decennia plaatsvinden en uitgebreid zijn met het tellen en in kaart brengen van boerenlandvogels is de Grote zilvereiger pas gedurende het begin van de tachtiger jaren aanwezig in de telgebieden langs de IJssel. In de database van Sovon worden alle telgegevens opgeslagen en hierdoor is het mogelijk om gegevens te analyseren per deelgebied van de getelde vogels. De verspreidingskaarten worden per (deel) telgebied gepresenteerd. In de twee verspreidingskaartjes van de zilvers is goed te zien dat gedurende de wintermaanden de zilvers zich voornamelijk ophouden langs de grote rivieren. Afbeelding 5 geeft de telperiode (ieder tweede weekend van de maand) weer van de winter 2019/2020. In dat telseizoen waren er veel Veldmuizen en dat kwam ook tot uiting in een groot aantal zilvers in het telgebied Wapenvelderbroek. Afbeelding 6 laat een beeld zien met een kleinere stip in het telgebied: respectievelijk van 150 exemplaren naar 90 exemplaren gedurende de periode september 2022/februari 2023.

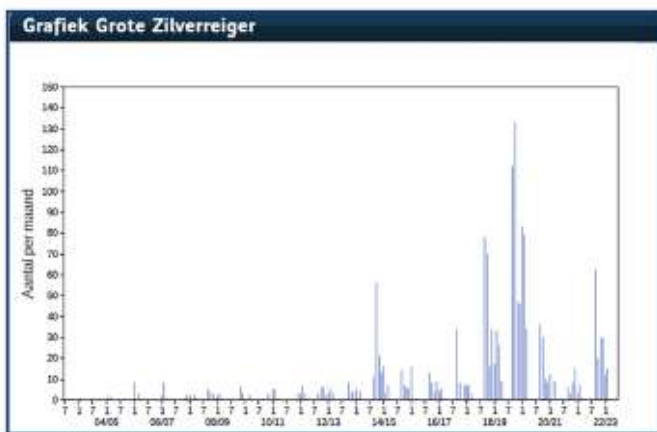
afb. 5) Verspreidingskaart grote zilvers 2019/2020 afb. 6) Verspreidingskaart grote zilvers 2022-2023

Grafiek 2 geeft het beeld weer van de totale telperiode dat er zilvers zijn waargenomen tijdens de officiële tellingen gedurende ieder tweede weekend van de maand tussen september en april.

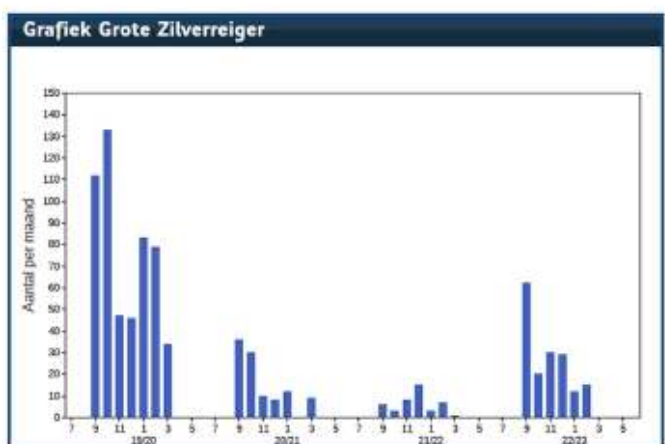
Grafiek 2 en 3 laten zien dat gedurende veldmuizenrijke jaren meer zilvers worden geteld dan in minder muizenrijke jaren. Afgelopen wintermaanden zijn er naar mijn waarnemingen ook meer Veldmuizen, gelet op vele bewoonde holletjes in de dijken en enkele schrale graslandjes die ik wel eens bekijk op de aanwezigheid van Veldmuizen. Eén van die weilandjes is een perceel tegenover mijn woning dat ik licht laat bemesten en waar vrijwel geen Engels raaigras aanwezig is. In dit weilandje zijn veel veldmuizenholletjes en ook regelmatig foeragerende zilvers en Blauwe reigers. Interessant is om na te gaan in welke maanden van het telseizoen de zilvers pieken?! Grafiek 3 laat zien dat de maand september veel waarnemingen oplevert en dat heeft te maken met de doortrekperiode van de zilvers. Ook laat deze grafiek zien dat gedurende het veldmuizenrijke seizoen 2019/2020 gedurende de hele telperiode veel zilvers aanwezig waren in het telgebied Wapenvelderbroek.

Epiloog

De informatie over de aanwezigheid van de Grote zilverreigers gedurende de telperiode september – april in het telgebied Wapenvelderbroek is een voorbeeld op welke wijze gegevens gepresenteerd kunnen worden. Presentatie van gegevens op deze wijze van de aanwezigheid van vogels, kunnen alleen plaatsvinden wanneer jarenlang via dezelfde systematiek wordt geteld. Belangrijk is in ieder geval dat telgegevens systematisch worden

Grafiek 2: overzicht van de aantallen getelde grote zilvers tijdens de tellingen iedere tweede weekend van de maand gedurende september en april 2004 en 2023

Grafiek 3: overzicht aantallen grote zilvers per maandelijkse teldatum periode 2020-2023 in telgebied Wapenvelderbroek

verzameld en opgeslagen, zodat voor de waarnemer analyses uitgevoerd kunnen worden. De analyses van waarnemingen van flora en fauna zijn belangrijk voor de bescherming, maar bovenal voor (natuur) ontwikkeling van agrarische gebieden naar natuurgebieden.

Niet iedere telling is interessant, het kan regenen of het is mistig en dan moet een dag eerder of later geteld worden. Maar er zijn altijd wel interessante waarnemingen die een telling boeiend maken. Bijvoorbeeld de toename van Smienten in de broekgebieden in ons werkgebied of de waarnemingen van Blauwe kiekendieven en sporadisch de waarneming van een Velduil of Ruigpootbuizerd. Open broekgebieden in de IJsselvallei zijn en blijven interessant voor het observeren van vogels, zowel in de broedperiode als gedurende de wintermaanden.

Gewoon schriftmos (*Graphis scripta*) hoort bij de schriftmossenfamilie Graphidaceae. Komt voor op bomen. In Nederland wijdverspreid. Het thallus van het korstmos is wit of grijs en glad of gebarsten. De hysterothecia (vruchtlichamen) zijn zeer variabel. Met verbeeldingskracht kun je in de langwerpige, gebogen en vertakte vruchtlichamen tekens, letters, pictogrammen, netwerken, hemellichamen, Egyptische hiërogliefen of archaische runentekens ontcijferen.

De Steen van Rosetta

Egyptische hiërogliefen zijn lang geleden, rond 3100 v. Chr. ontstaan. De god Thoth geeft het schrift aan de Egyptenaren. De heilige groeven vormen de officiële, grafisch vormgegeven taal van het oude Egypte. Hiërogliefen zijn pictogrammen die klanken voorstellen.

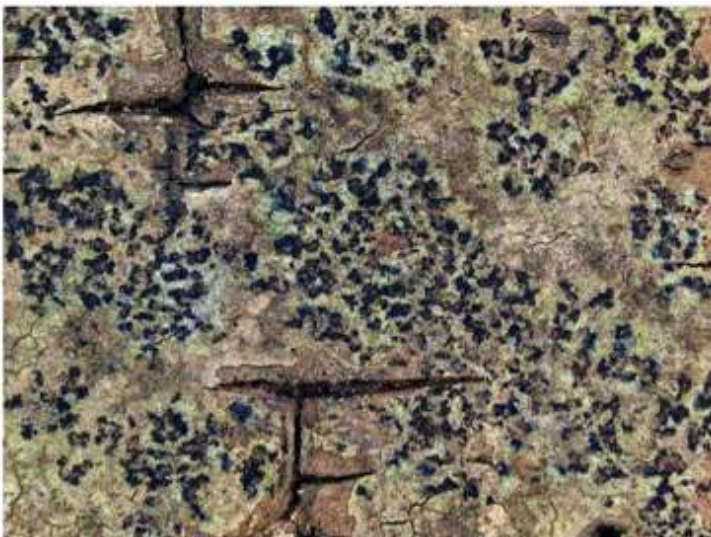
Op de Steen van Rosetta (in bezit van het British museum in Londen) staat één tekst in twee talen en drie verschillende schriften, waaronder de Egyptische hiërogliefen. Pas in 1822 wordt de code gekraakt. Via de andere twee talen, het demotisch schrift en Koinè Grieks, is het mogelijk om de tot dan toe onleesbare tekens en symbolen te ontcijferen en begrijpen. Het verhaal op de steen is een dankbetuiging van priester Memphis aan koning Ptolemaeus V Epiphanes. Het document leest men van rechts naar links. De tekst is gedateerd op 27 maart van het jaar 196 v.C.

Runensteen van Kingigtorsuaq: Het 24-letterige runenalfabet is het oud-Noorse Futhark

Het runenschrift is vanaf de 2e of 3e eeuw tot en met de 19e eeuw gebruikt door Germaanse volken van Noord-Europa, Groot-Brittannië, Scandinavië en IJsland. De letters zijn doorgaans samengesteld uit rechte en hoekige lijnen die gemakkelijk in steen of hout kunnen worden gekrast.

Voor leken zijn de magische tekens van Gewoon schriftmos, de symbolische beeldtaal van hiërogliefen en runenpictogrammen van Kleine runenkorst (Arthonia ruana) moeilijk, zo niet onmogelijk te ontcijferen, laat staan te lezen. Gevolg: een Babylonische spraakverwarring.

Kleine runenkorst

Bronvermelding en afbeeldingen (2 t/m 6): Wikipedia, Verspreidingsatlas.nl

Indien onbestelbaar retour: Norelholtweg 4, 8161NA EPE

